Kniha: Krysař (Viktor Dyk)

Předmět: Český jazyk – rozbor díla

Přidal(a): M.xx, umpa+

Viktor Dyk (1877 – 1931)

- Významný český básník, prozaik, dramatik, kulturní a politický publicista, divadelní i literární kritik a překladatel z francouzštiny a němčiny.
- Narozen 31. prosince 1877 v Pšovce u Mělníka. Studoval na gymnáziu v Žitné ulici, kde ho učil učitel dějepisu Alois Jirásek. Později vystudoval práva.
- Byl to bytostný vlastenec s ohromnou národní hrdostí. Často se vyjadřoval pomocí symbolů a ironicky kritizoval vlastnosti české povahy (zejména zbabělost a maloměšťáctví), přičemž se neustále snažil český národ vyburcovat a povzbudit.
- Patřil mezi odpůrce tzv. hradní politiky (politika tvořená T. G. Masarykem a Edvardem Benešem) a zastával silně nacionalistické až pravicové postoje.
- Během 1. světové války byl členem protirakouského odboje. V Lidových novinách otiskoval alegorickou prózu na pokračování Tajemná dobrodružství Alexeje Iványče Kozulinova. Za toto dílo byl vyšetřován pro úmysl popouzet tiskem k nenávisti ke státní správě.
- Dne 20. 11. 1916 byl Dyk zatčen pro velezradu v aféře prof. Štěpánka a uvězněn ve Vídni.
- Po válce od roku 1917 pracoval jako redaktor v Národních listech a vstoupil do aktivní politiky za národní demokraty. Od roku 1907 až do své smrti rovněž redigoval časopis Lumír a úzce spolupracoval s nově založeným Vinohradským divadlem.
- Zemřel 14. května 1931 v Jugoslávii na ostrově Lopud, kde ho ranila srdeční mrtvice při koupání v moři.

Styl tvorby:

- Jeho díla jsou plná ironie, skepse, sarkasmu a rozporu mezi snem a realitou (prvky neoromantismu). Častým motivem je kritika společnosti, buřičství a volání po spravedlnosti.
- Dyk byl mistrem aforismů a krátkých úderných básní s jasnou, přímočarou rytmikou, kde nechyběl politický a protispolečenský kontext.
- Byl příslušníkem generace anarchistických buřičů. Byli to básníci protispolečensky orientovaní, kteří často vystupovali proti konvencím a žili nezávislý bohémský život.

Díla:

- „**Milá sedmi loupežníků**“ – lyrickoepická balada s motivem zrady a pomsty.
- „**Buřiči**“ – v této veršované povídce vrcholí jeho protispolečenský postoj.
- „**Satiry a sarkasmy**“ – satirická poezie, ostře poukazuje na nedostatky české povahy.
- „**Buřiči a smíření**“ – posun od negace k hledání pozitivních hodnot národa.
- „**Válečná tetralogie**“ (Lehké a těžké kroky, Anebo, Okno, Poslední rok) – cyklus básnických sbírek z období 1. světové války, hlavní myšlenkou je národní samostatnost a varování před zradou vlasti (slavná báseň Země mluví).
- „**Krysař**“ – symbolistická a neoromantická novela, jeho nejslavnější prozaické dílo.
- „**Zmoudření Dona Quijota**“ – drama o ztrátě iluzí a zničujícím střetu s realitou.

Literárně-historický kontext

- Dílo (Krysař) vycházelo v letech 1911–1912 v časopise Lumír pod názvem Pravdivý příběh a knižně bylo vydáno v roce 1915 během probíhající 1. světové války. Literárně spadá na přelom 19. a 20. století a kombinuje v sobě neoklasicismus, neoromantismus, symbolismus i dekadenci.

Česká literatura na přelomu 19. a 20. století a generace buřičů:

- Období plné společenských zvratů, hospodářského růstu, vzestupu kapitalismu, ale také velkých sociálních krizí před vypuknutím první světové války.
- V literatuře se silně projevuje generace **anarchistických buřičů**, která se formovala

kolem časopisu Nový kult, založeného S. K. Neumannem.
- Tito autoři vedli často bohémský či tulácký způsob života a ostře se vymezovali proti tradiční morálce, církvi, státu, úředníkům, militarismu i měšťáctví.
- Vyjadřovali v dílech myšlenky satanismu, dekadence a anarchismu. Psali poezii odrážející osobní prožitek bez iluzí, zajímali se o sociální otázky a chudinu.
- Do jejich veršů poprvé silněji vstupoval hovorový, srozumitelný jazyk a rytmus moderní civilizace, aby byla jejich tvorba přímočařejší.

Literární skupina a směr:

- Viktor Dyk byl jedním z hlavních představitelů anarchistických buřičů.
- Kromě toho se v díle objevují znaky **neoromantismu** (konflikt výjimečného jedince se společností, tajuplnost) a **symbolismu** (časté používání znaků s hlubším skrytým významem, např. propast či země Sedmihradská).

Další autoři tohoto období a příklady jejich děl:

- **Stanislav Kostka Neumann** – Kniha lesů, vod a strání, Nové zpěvy.
- **Fráňa Šrámek** – Stříbrný vítr, Měsíc nad řekou, Splav (český vitalismus a impresionismus).
- **František Gellner** – Po nás ať přijde potopa, Radosti života.
- **Karel Toman** – Měsíce, Torza života.
- **Petr Bezruč** – Slezské písně.

Rozbor díla: Krysař (1915)

Základní charakteristika:

- **Literární forma:** próza (řeč nevázaná rytmem ani rýmem).
- **Literární druh:** epika (vyprávění založené na ději a příběhu).
- **Literární žánr:** novela (prozaický žánr středního rozsahu s přímočarým dějem, překvapivým zvratem na konci a kratším časovým úsekem).

Hlavní téma:

- Zbytečně zmařené životy kvůli závisti a chamtivosti měšťanů. Zobrazuje nenaplněnou lásku, ztrátu iluzí, nutnost spravedlivé pomsty za křivdu a lhostejnost k neštěstí druhých.

Motivy:

- Láska, zrada, odplata a pomsta, krysy, kouzelná magická píšťalka, chamtivost měšťanů, smrt, sen vs. krutá realita.

Hlavní myšlenka a význam:

- Dílo je volným zpracováním staroněmecké saské pověsti z 13. století (ze které se vyvinula i pohádka o krysaři z města Hameln), ale Dyk ji obohatil o silný motiv osudové lásky a existenciálního konfliktu.
- Autor chce vyjádřit nesouhlas se svou dobou, upozorňuje na lhostejnost maloměšťáků a na to, že každá zrada si nese neodvratnou spravedlnost a trest.

Symboly:

- **Krysy:** představují lidské nectnosti, špínu, chamtivost a vnitřní hnilobu obyvatel tehdejší společnosti.
- **Kouzelná píšťala:** nástroj osudu, moci, ale i symbol tvořivé a destruktivní nadpřirozené síly, jejíž využití ovlivňuje hrdinovo svědomí.
- **Země Sedmihradská:** symbol nesplnitelného ráje, klamné naděje, svobody a vytouženého úniku z krutého světa do vysněného ideálu, který však reálně znamená pád a smrt.
- **Novorozenec:** čistota, naděje na novou budoucnost, symbol znovuzrození života zničeného města.

Kompozice:

- **Počet kapitol a struktura díla:** Dílo je členěno na 26 poměrně krátkých a na sebe plynule navazujících kapitol. Vloženou složkou (literární vložkou) je píseň o zemi Sedmihradské.
- **Kompoziční postupy:** Vyprávění je psáno převážně chronologicky. Konec příběhu přechází v silnou gradaci. Součástí jsou také epizodní retrospektivy (např. Krysařovy vzpomínky na Agnes).
- **Kontrast:** Velmi silně využit (vášnivá, ale tragická láska Krysaře a Agnes x konvenční a vypočítavý vztah Agnes s Kristiánem). Kontrastem je též závěrečný obraz nevinného nemluvněte a naivního rybáře proti chamtivosti a zmaru celého města.

Vypravěč / lyrický subjekt:

- Autor v díle vystupuje jako vševědoucí vypravěč.
- Příběh je psán v er-formě (3. osoba). Vypravěč se často nepozorovaně přesouvá mezi úhly pohledů různých postav, ale udržuje si odtažitý, až ironický odstup.

Jazyk a textové prostředky:

- **a) Útvary jazyka a textové prostředky:**
  - Spisovná čeština, převládá umělecký a vyprávěcí funkční styl. Pro udržení tempa jsou využívána interpunkční znaménka a krátké odstavce. Objevuje se přeházený slovosled.
- **b) Zabarvení a slovní zásoba:**
  - Značné využití cizích slov, konkrétně německých jmen postav a míst.
  - V textu se vyskytují typické archaismy a historismy (kabátec, je zřejmo, nuže, konšelé) a hojné přechodníky dokreslující starobylou atmosféru pověsti.
- **c) Syntaktické a lexikální prostředky:**
  - Autor hojně volí velmi krátké, úsečné a holé věty. Ve vypjatých a emocionálních okamžicích často opakuje slova nebo celé refrény (přispívá to k vysoké naléhavosti, napětí a baladičnosti díla).
  - Řeč přímá převažuje nad nepřímou, dialogy jsou břitké a filozofické (např. *„A vaše*

jméno?“ „Nejmenuji se; jsem nikdo. Jsem hůř než nikdo, jsem krysař.“).

- **d) Zvukové prostředky:**
  - Kadence (melodie) vět – na konci otázek stoupavá, na konci oznamovacích vět klesavá, dodává vyprávění hudební rytmus.

Časoprostor:

- **Doba děje:** Není v novele přesně určena, ale z reálií vyplývá, že jde o raný středověk, pravděpodobně 13. století (jako v původní saské pověsti).
- **Místo děje:** Fiktivní, izolované prostředí starého hanzovního a německého města Hammeln (Hameln).

Postavy a jejich charakteristika:

- **Krysař:** Ústřední a tajemná postava, cizinec a samotář bez přesné identity, který putuje od města k městu. Vždy splní svou práci za odměnu. Pomocí magické píšťaly má moc nejen nad krysami, ale nad vším živým. Tuto moc odmítá zneužít a topí pouze krysy, protože je to jeho práce. Je to neoromantický hrdina (vyvrhel), moudrý a zkušený. Zamiluje se do Agnes, čímž ztrácí svou izolaci. Když ji ztratí a je zrazen radními, jeho pesimismus přeroste ve smrtonosný hněv a zničí celé město.
- **Agnes:** Krásná a prostá obyvatelka města Hammeln. Učaruje jí Krysař a ona opětuje jeho lásku. Její život se ale zhroutí ve chvíli, kdy zjistí, že nechtěně čeká dítě se svým předchozím, praktickým a povrchním milencem Kristiánem. Situaci neunese, nedokáže si vybrat, propadá šílenství a ze žalu páchá sebevraždu skokem z hory Koppel do propasti v naději na bájnou zemi Sedmihradskou.
- **Dlouhý Kristián:** Původní přítel Agnes. Obyčejný, průměrný měšťák, bohatý a ve městě oblíbený. Žije jen materiálními tužbami – touží po klidném životě a těší se na ohromné dědictví po umírajícím strýci, s jehož pomocí si chce „koupit“ klidný život s Agnes. O niterné lásce mezi ní a Krysařem nemá sebemenší tušení.
- **Sepp Jörgen:** Mladý, chudý, fyzicky silný, ale duševně zaostalý rybář. Obyvatelé města ním pro jeho hloupost opovrhují. Vše pochopí a prožívá vždy až o den později. Právě díky této „vadě“ jako jediný dospělý unikne zkáze z Krysařovy píšťaly, a když následujícího dne slyší její ozvěnu a jde vstříc propasti, skutečný pláč opuštěného hladového kojence probere jeho lidskost. Jde hledat ženu, jež by dítě nakrmila, a tím zachrání životy.
- **Radní (konšelé Gottlieb Frosch a Bonifác Strumm):** Truhlář Frosch (skoro obr) a

krejčí Strumm (malý a útlý). Jsou zosobněním maloměšťáctví, hrabivosti, byrokracie a chamtivosti. Město k nim vzhlíží, ale oni jako bezcharakterní slibotechny bezostyšně oklamou Krysaře a odmítnou mu po vyhnání krys zaplatit smluvenou mzdu (čímž spustí tragédii).

Stručný obsah díla:

Do bohatého městečka Hammeln přichází tajemný Krysař. S pomocí své mocné a magické píšťaly pomůže od krys, kterými je město zamořeno. Během svého úkolu se však vášnivě zamiluje do krásné měšťanky Agnes, která jeho city opětuje. Po dokončení zakázky radní města odmítnou Krysařovi vyplatit slíbenou odměnu. Uražený a zrazený Krysař chce z města odejít. Situace však vrcholí ve chvíli, kdy zjistí, že zoufalá Agnes, čekající dítě se svým dřívějším maloměšťáckým milencem Kristiánem, skočila žalem do propasti. Krysaře pohltí obrovský hněv, rozehraje píšťalu na plný výkon a odvede všechny chamtivé obyvatele města přes okraj propasti vstříc jisté smrti. Jediný, kdo celou zkázu díky své opožděnosti přežije, je zaostalý blázen rybář Sepp Jörgen, který navíc zachrání osiřelé nemluvně, jež se stává symbolem nové, čistší naděje.

Podrobný děj:

Do městečka Hameln, jež je obrovsky zamořené krysami, dorazí záhadný cizinec – Krysař. Na první pohled se zdá nebezpečný. Hned po příchodu se seznámí s půvabnou mladou dívkou Agnes a oba k sobě pocítí okamžitou silnou lásku a fascinaci. Radní města pověří Krysaře úkolem zbavit se škůdců.

Krysař začne tiše hrát na svou píšťalu, kterou nese vždy u sebe a která dokáže ovládat veškeré živé tvory. Pomocí melodie odvede všechnu havěť z města až k řece, kde se krysy beze zbytku utopí. I když si dříve Krysař nechtěl k nikomu tvořit vazby a po práci hned odejít, kvůli své lásce k Agnes se rozhodne ve městě setrvat.

Když si Krysař přijde na radnici k městským konšelům (Froschovi a Strummovi) pro dohodnutou velkou finanční odměnu za vyhnání krys, jsou k němu arogantní a peníze mu odmítnou vydat. Rozhněvaný Krysař se jde uklidnit za Agnes a poprvé v životě ucítí touhu píšťalu opravdu zneužít a město zničit, ovšem z lásky k ní se ovládne. Během noci dokonce odolává svodům

tajuplného cizince Magistra magistrotia (služebníka ďábla), který ho ponouká ke zkáze.

Když jde druhý den Krysař opět za Agnes, je zničená a odmítá se smát. Vyjde najevo, že Agnes dříve měla milostný poměr s místním usedlým občanem a boháčem Kristiánem. Zjistila, že s ním čeká nechtěné dítě. Tento krutý morální konflikt dívka neunese, odmítá oběma mužům pohlédnout do tváře, propadne naprostému šílenství a odejde na nebezpečnou horu Koppel. Tam věří ve staré pověsti o zemi Sedmihradské (ráji) a ze žalu a bezvýchodnosti ukončí svůj život skokem do hluboké propasti.

Když to zdrcený Krysař zjistí, přijde o jediný důvod, proč obyvatele města Hammeln ušetřit. Zaplaví ho nezměrná lítost a hněv. Postaví se doprostřed města a začne na svou magickou flétnu hrát tou nejvyšší mocí. Všichni občané pod vlivem čarovných zvuků odhodí své práce, starosti i chamtivost a jako loutky následují hudbu až na sráz hory Koppel, kde všichni zmanipulovaně seskáčou do propasti a zemřou. Následujícího dne zůstane ve vylidněném městě jen blázen a rybář Sepp Jörgen. Díky tomu, že věci chápe vždy o 24 hodin později, píšťale nepodlehl hned. I on se však po dni rozejde směrem k hoře. Nad okrajem propasti ho ale vyruší skutečný zvuk z reality – zoufalý pláč hladového kojence z opuštěné kolébky. Pláč nemluvněte je silnější než magická melodie zániku. Jörgen dítě zvedne, odvrátí se od srázu a s uvědoměním odchází pryč hledat ženu, která by dala novému čistému životu pít.

Srovnání knihy a filmu:
Film *Krysař* (1985), moderně animovaně zpracovaný Jiřím Bártou, má více expresivně, bizarně a dramaticky vykreslené postavy a loutky. V knize autor více dbá na dekadentní atmosféru, jemnou psychologii a bohatě používá neoromantické symboly (jako je připodobnění propasti k úniku). Odlišný je i samotný vývoj děje:

- Ve filmu je hned na začátku jasně ukázán problém s krysami a je vizuálně předveden příchod Krysaře i proces vyhnání krys do řeky. Kniha oproti tomu začíná ve chvíli, kdy už je Krysař ve městě a rovnou vyhání havěť.
- Ještě zásadnější rozdíl představuje osud Agnes. Ve filmovém zpracování je Agnes brutálně zabita opilým Kristiánem, který se potácí z hospody. V knižní předloze se k tomuto činu Kristián vůbec nedostane; Agnes volí kvůli vnitřní bezvýchodnosti dobrovolnou sebevraždu skokem z vrchu Koppel.

Vlastní názor:

Novela je i přes svou útlost literárně neobyčejně silná. Fascinuje mě především proměna ústředního hrdiny – od chladného, nestranného dříče k osudově zamilovanému muži a nakonec ke smrtícímu andělu pomsty. Závěrečný obraz, kdy bláznivý rybář volí záchranu života novorozence místo pádu do fiktivní Sedmihradské země, tvoří sice melancholickou, ale velmi krásnou tečku o tom, že obyčejný život nakonec zvítězí nad magií i zmarem.